

Олександр КОРНІЄВСЬКИЙ,

*доктор політичних наук, доцент,
завідувач відділу стратегії розвитку
громадянського суспільства
Національного інституту стратегічних
досліджень;*

Леонід ШКЛЯР,

*доктор політичних наук,
головний науковий співробітник
Інституту політичних та етнонаціональних досліджень
ім. І.Ф. Кураса НАН України*

УДК 327+338.2+35(477)

УКРАЇНА У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Сучасна система міжнародних відносин перебуває в процесі глибинної структурної трансформації. Перерозподіл впливу та сил на глобальному рівні, останні події на Близькому Сході та у Північній Африці, поява нових викликів і загроз людству свідчать про принципово нову міжнародну ситуацію, коли для підтримки і конструктивного розвитку недостатньо волі та зусиль окремих держав. Дедалі більше політиків і експертів говорять про початок формування та становлення поліцентричної системи світоустрою, що у поєднанні з інтенсивними процесами глобалізації створює якісно нові умови для глобального розвитку.

Метою статті є визначити за результатами проведеного аналізу сучасних глобальних та регіональних викликів основні тенденції їх впливу на Україну, перспективи її позиціонування на світовому та регіональному рівнях.

Глобальні тенденції сучасності (соціальні, політичні, економічні, наукові, технічні, культурні), що визначають основні напрями розвитку людства, виступають предметом досліджен-

ня багатьох зарубіжних та вітчизняних експертів і дослідницьких центрів. Протягом останніх років було видано низку доповідей, присвячених аналізу глобальних трендів, — «Світ навколо Росії: 2017», підготовлений російською Радою із зовнішньої та оборонної політики, «Світ після кризи. Глобальні тенденції — 2025: світ, що змінюється» Національної розвідувальної ради США, «Global Trends 2030 — Citizens in an Interconnected and Polycentric World» та інші [1; 2; 3]. Ця ж проблематика розглядається в працях відомих іноземних фахівців: Ф. Фукуями, І. Валлерстайна, А. Грінспена, Дж. Стігліца, З. Бжезинського, Н. Бердсолл; працях російських дослідників: С. Караганова, М. Делягіна, Ю. Яковця, В. Іноземцева. В. Лапкіна, І. Пантіна, Е. Баталова; дослідженнях українських вчених: Ю. Пахомова, А. Гальчинського, О. Білоруса, О. Гончаренка, Д. Лук'яненка та ін. Проаналізовані нами глобальні тенденції, виявлені вітчизняними і зарубіжними дослідниками, багато в чому збігаються, але є певні відмінності, які показово доводять складність осягнення, дослідження та прогнозування політичних, соціально-економічних та культурно-духовних процесів.

Отже, насамперед відзначимо, що на глобальному рівні продовжується перерозподіл статусних ролей між наявними «старими» та новими центрами впливу, які посилюють свої позиції. На загальному тлі економічних проблем ЄС і США очевидним є зміцнення політичних і економічних позицій Китаю та Індії, інтенсивно розвивається ряд країн Азії та Латинської Америки, дедалі помітнішою стає присутність на міжнародній політичній арені держав ісламського світу. Маючи достатній набір реальних та потенційних можливостей, на лідерські позиції у світі прагне повернутися російська держава.

Зміни відбуваються в характеристиці глобальних викликів і загроз міжнародній безпеці та стабільності, триває їх переосмислення, пропонуються нові методи, інструменти упередження чи протидії. Традиційно загрози національній безпеці держави сприймалися як зовнішні загрози військового характеру. Сьогодні ж на перший план виходять виклики немілітарного характеру [4, с. 28].

Важливо вказати на те, що із розпадом біполярної системи, за відносної стабілізації світової політичної ситуації, за сучасної доби активізувалася велика кількість конфліктів на нижчих

рівнях міжнародних відносин, стримувати та розв'язувати які стає дедалі складніше. Так, на думку експертів, загроза світової ядерної війни втратила абсолютний пріоритет, хоча наявність потужних арсеналів зброї масового знищення, небезпека поширення ядерної зброї продовжують становити серйозну загрозу людству [5, с. 7–8]. Поряд із «традиційними» загрозами, такими як міжнародний тероризм, наркобізнес, торгівля людьми, релігійний екстремізм, актуалізуються й нові виклики, пов'язані із загостренням дефіциту світових ресурсів (енергетичних, продовольчих, водних), сферою екології (екологічні катастрофи), охорони здоров'я (пандемії), науково-технічним розвитком (кібертероризм).

Глобалізаційні процеси вже не обмежуються формуванням єдиної фінансової системи та посиленням взаємозалежності економік країн світу. Розвиток сучасних систем зв'язку і масових комунікацій сприяють глобалізації багатьох викликів і загроз, отже, протидія цим процесам вимагає міжнародної взаємодії на принципово нових засадах. Однією із сучасних тенденцій можна вважати гуманізацію міжнародних відносин, що засвідчує прийняття Генеральною Асамблеєю ООН резолюції, у якій є визначення поняття «безпека людини», підтверджується право на життя в умовах свободи й рівності. Хоча документ не передбачає застосування сили чи певних примусових заходів, ним, утім, передбачено вжиття світовим співтовариством «всеохоплюючих превентивних заходів, спрямованих на посилення захисту та розширення прав і можливостей людини» [6]. На цьому тлі відбувається переоцінка чинника сили у міжнародних відносинах, дедалі ширше у міжнародній практиці застосовуються несилові засоби впливу — економічні, фінансові, інформаційні та інші складові концепції «м'якої сили» як важливого елемента досягнення успіху будь-якою державою на глобальній арені. За таких умов підвищується вагомість глобальних механізмів узгодження позицій, вироблення спільних підходів провідних держав світу до вирішення сучасних проблем. Наочним прикладом руху до поліцентризму можна вважати систему консультацій і домовленостей в рамках «Великої двадцятки», зустрічі країн якої органічно доповнюють інші міжнародні консультативні формати, зокрема «Велику вісімку». Порядок денний цього річного самітів G-8 в Кемп-Дейвіді та G-20 в Лос-Кабосі, аналіз ухвалених на цих світових форумах рішень підтвердили спільність існуючих

проблем як для розвинутих, так і для країн, що розвиваються, актуальність пошуку шляхів, вирішення яких дедалі зростає.

За результатами проведеного нами аналізу сучасних тенденцій світового розвитку виокремимо такі його пріоритети:

- надання підтримки для економічної стабілізації та глобальному економічному відновленню, сприяння економічному зростанню, скороченню безробіття, розвитку ефективних стратегій соціального захисту в країнах із різним рівнем доходів громадян;

- здійснення контролю за динамікою цін на енергоносії, досягнення транспарентності енергетичних ринків, оскільки надмірна розбіжність цін на них визнана одним з основних джерел економічної нестабільності;

- зміцнення продовольчої безпеки та вирішення питання нестабільності світових цін на сировинні товари в умовах динамічного зростання народонаселення Землі (у цьому контексті актуальним завданням слід вважати розробку довгострокової стратегії забезпечення продовольчої безпеки у світовому масштабі);

- запобігання подальшому розвитку кризи водних ресурсів;

- надання підтримки реалізації програм захисту довкілля, стратегії всеохоплюючого «зеленого зростання» (green growth) як основи економічного розвитку;

- посилення боротьби з корупцією.

Водночас не втрачають своєї актуальності «традиційні» проблеми міжнародних відносин та забезпечення безпеки. Протистояння в регіоні Близького Сходу та у деяких країнах Північної Африки, ситуація навколо ядерного потенціалу КНДР та Ірану, невирішені конфлікти на пострадянському просторі (Придністров'я, Нагірний Карабах, Абхазія тощо) потребують постійної до них уваги міжнародної спільноти. Однак визнана криза сучасних міжнародних і безпекових інститутів (ООН, НАТО, ОБСЄ), пошук ними шляхів самозбереження та подальшого розвитку підсилюють потребу щодо їхнього реформування відповідно до реалій сьогодення. Так, глобальний економічний спад відчутно позначився на сфері ВПК в усьому світі. Скорочення витрат на армію і оборону визначає одне із перших «антикризових» рішень національних урядів більшості країн. Подібні дії підсилюють доцільність переходу до концепції «розумної оборони», запропонованої керівництвом НАТО, для підвищення ефективності оборони і безпеки за рахунок про-

думаних, менш витратних рішень, виходячи із застосування високих технологій та найтіснішої взаємодії національних армій [7, с. 6]. Проте реальна ситуація доводить, що реалізація такої ініціативи НАТО є доволі повільним процесом, тоді як сучасні тенденції світового розвитку потребують адекватних відповідей міжнародної спільноти. Відкритим залишається питання трансформації сучасних організацій колективної безпеки, насамперед НАТО, відповідно до вимог і викликів сьогодення. До того ж воєнно-політичну ситуацію у світі ускладнює небезпека нової хвилі гонки озброєнь з огляду, по-перше, на посилення військової присутності США в Тихоокеанському регіоні та вжиті КНР попереджувальні заходи; по-друге, на ескалацію напруги навколо Ірану; по-третє, на очікуване розгортання озброєнь у космічному просторі; по-четверте, на існування глибоких протиріч в російсько-американському діалозі щодо європейської ПРО.

У контексті вищезазначеного очевидно, що у вирі сучасних глобальних процесів перед українською владою постало завдання не лише ефективно протидіяти новим викликам на різних рівнях, а й водночас прагнути здобуття суб'єктності у новому світовому порядку, унеможливити скочування країни на узбіччя світових процесів. Запорукою виходу на гідне місце в міжнародній ієрархії має стати здатність України запобігати впливові глобальних катаклізмів на розвиток її ситуації, робити свій посильний внесок у їх подолання на міжнародному рівні. Втім, вирішення широкого кола питань глобального позиціонування, на нашу думку, потребує пошуку адекватних відповідей на геополітичні виклики регіонального рівня, які сьогодні постали перед Україною.

Інтеграція в європейський політичний, економічний, правовий і гуманітарний простір визначає один із зовнішньополітичних пріоритетів України. Основою формування політичної стратегії й тактики як внутрішньої, так і зовнішньої політики України обрано триєдині європейські цінності: природні права людини, демократію та верховенство права. Тому вповільнення діалогу з ЄС внаслідок політичних непорозумінь та внутрішніх конфліктів є вкрай небажаним для європейських перспектив України. Ключовим інструментом цього діалогу, запорукою сталого політичного та економічного розвитку України є підписання Угоди про Асоціацію між нею і ЄС, включно із зоною вільної торгівлі. Водночас нагальним питанням європейської

спільноти є оновлення стратегії безпеки у контексті нової геополітичної ситуації. Дедалі складніше стає узгоджувати безпекову політику ЄС, яка поєднує національні оборонні політики, систему НАТО, загальну європейську оборонну політику з доволі обмеженими правами й можливостями. Отже, важливим питанням постає досягнення гармонізації безпекового простору навколо Євросоюзу, враховуючи наявність нерозв'язаних конфліктів на пострадянському просторі, геополітичні амбіції Росії і Туреччини, нестабільність ситуації в регіонах Близького Сходу та Північної Африки.

Зазначені вище проблемні питання мають безпосереднє відношення до України, зовнішньополітичну та безпекову стратегію якої визначає сьогодні політика позаблоковості. Існує розуміння того, що подібний вибір було зумовлено необхідністю зняття як внутрішньої, так і зовнішньої напруженості довкола приєднання України до певного військово-політичного блоку. Проте розвиток ситуації показово доводить, що таке рішення влади не вирішує завдання забезпечення безпеки України на міжнародному рівні. За нових геополітичних умов не з'явилося надійних зовнішніх гарантій суверенітету та територіальної цілісності Української держави, дедалі слабший вигляд мають положення Будапештського меморандуму [8, с. 182]. Втім, маємо визнати, що позаблоковий статус дає Україні певні тактичні можливості: дозволяє активно співпрацювати з НАТО, європейськими безпековими інституціями та ОДКБ, задовольняє як західних партнерів (ЄС і США), так і Росію, підштовхує до подальшого розвитку власного ВПК. Успішне головування України в ОБСЄ у 2013 році може стати квінтесенцією політики позаблоковості, дає їй шанс підтвердити статус впливової регіональної держави, а також ініціювати зрушення, які б сприяли подальшому ефективному реформуванню цієї організації. Припустимося також думки, що у середньостроковій перспективі українській владі доведеться вирішувати питання щодо вибору безпекової моделі розвитку держави з огляду на очікувані нові глобальні зрушення у світовій політичній системі, зростання активності та експансіонізму регіональних центрів сили, за одночасної активізації інтеграційних процесів в умовах багатопольярного світу. І хоча такі тенденції проявляються поки що на регіональному рівні, очевидно, що вони набуватимуть дедалі більшого значення в процесах світового розвитку, формуванні

нового співвідношення глобального і регіонального рівнів міжнародної взаємодії.

Яскравим прикладом прояву окреслених вище тенденцій є активність Росії як одного з центрів сили та впливу нового поліцентричного світоустрою. Пріоритетом її зовнішньополітичного курсу проголошено зміцнення позицій у світі через нову інтеграцію євразійського простору, зокрема у спосіб поглиблення інтеграційних процесів на пострадянському просторі. Проекти Митного союзу, створення Єдиного економічного простору, формування Євразійського союзу, запропоновані Москвою, покликані не лише відновити лідерські позиції на світовій арені, а й подолати негативні тенденції внутрішнього розвитку Росії. Україна не може лишатися осторонь процесів, що відбуваються в безпосередній близькості від її кордонів, адже інтеграційні процеси на пострадянському просторі є проявом загальносвітової тенденції зростання кількості регіональних інтеграційних об'єднань та торгових союзів. Системна концепція взаємодії з такими об'єднаннями євразійського простору дозволила б мінімізувати втрати України від її невходження до подібних міждержавних об'єднань. Це стосується й подолання конкуренції на зовнішніх ринках (продукція металургійної галузі, машино- і приладобудування, АПК, авіа- та ракетобудування), захисту конкурентоспроможних секторів економіки України, перешкоджання перетіканню трудових ресурсів. Водночас, нинішній рівень технологічного розвитку більшості країн пострадянського простору не дозволяє розглядати інтеграцію з ними як чинник модернізації економіки України. Розробка Україною концепції взаємодії між членами інтеграційних утворень, що вже існують та створюються на пострадянському просторі, та Європейським Союзом і асоційованими до нього країнами дозволила б Україні набути статусу ініціатора форматів, а не споживача запропонованих проектів.

Глобальну тенденцію зростання активності регіональних центрів сили в умовах формування багатополярного світу можна простежити й на прикладах інших, сусідніх з Україною, держав (Румунія, Польща, Туреччина та інші держави). Для України ця тенденція має серйозні безпекові виклики як на геополітичному, так і на національному рівнях, адже не можна виключати різні прояви використання етнічного чинника, від появи і розповсюдження офіційних документів інших держав, які надають

їх власникові переваг, виходячи з етнічної приналежності («карта поляка»), сприяння отриманню громадянства інших держав (фактично на порушення законів України), до підтримки відверто ворожих українській державності сепаратистських організацій та рухів, що становлять загрозу територіальній цілісності України, її суб'єктності як на регіональному, так і на глобальному рівнях.

Особливе місце посідають відносини стратегічного партнерства України із глобальними гравцями — США і КНР. Головну об'єднувальну мету стратегічних відносин України з глобальними державами визначає посилення міжнародних гарантій її безпеки з метою збереження суверенітету, територіальної цілісності, демократичного поступу й економічного розвитку. Стратегічне партнерство зі США сфокусоване на вирішенні завдань зміцнення гарантій безпеки для України та спільної боротьби з глобальними загрозами, підтримці офіційним Вашингтоном євроінтеграційного курсу України, її входження до європейського та світового ринків. Утім, українсько-американське співробітництво в економічній сфері, зокрема з торговельно-інвестиційних питань, не відповідає заявленому рівню та потенціалу стратегічних відносин. Позиція американської сторони є доволі зрозумілою: зростанню економічної взаємодії має сприяти модернізація всередині України, насамперед боротьба з корупцією та поліпшення інвестиційного клімату. Без якісних змін у цій сфері проголошене українсько-американське стратегічне партнерство залишатиметься декларативним форматом, а взаємодія щодо вирішення конкретних питань міжнародного чи двостороннього порядку залежатиме від політичної кон'юнктури і доцільності для керівництва обох країн.

Водночас стратегічний характер партнерства України з КНР зумовлює взаємну економічну зацікавленість обох сторін. Хоча для України важливим є потужна політична вага КНР на міжнародній арені (КНР є одним з гарантів безпеки України), первинним усе ж таки залишається обопільний прагматичний інтерес. Надзвичайно важливим питанням для китайської сторони є оптимізація міжнародних транспортних потоків та розвиток транскордонної транспортної інфраструктури, поглиблення співробітництва у технологічних сферах, де Україна має потужні базові позиції: машинобудуванні, космічній галузі, авіа-, судно- та двигунобудуванні, атомній та альтернативній енергети-

ці. Разом з тим, оцінюючи ризики повномасштабного прориву в українсько-китайських відносинах, зважаючи на досвід країн Центральноазійського регіону, очевидним є те, що офіційний Пекін розглядає Україну не лише як величезний ринок збуту для власної продукції, але й як плацдарм для подальшого просування на європейські ринки, що може мати негативні наслідки для України у контексті запровадження та функціонування зони вільної торгівлі з ЄС. До того ж ключовими галузями, які приваблюють китайських інвесторів, є земельні ресурси, енергетична ресурсна база, ВПК — стратегічні сфери української економіки. Запропоновані китайською стороною проекти передбачають використання власної робочої сили та матеріалів, тобто не орієнтовані на створення додаткових робочих місць в Україні [9, с. 25].

Отже, тільки послідовна і прозора розбудова системи відносин стратегічного партнерства на регіональному та глобальному рівнях забезпечить Україні поступальний демократичний розвиток, здійснення суспільної модернізації та зміцнення міжнародних гарантій її безпеки. Водночас успішне її позиціонування на міжнародній арені неможливе без консенсусу всередині країни. Для досягнення такої мети необхідно вирішити низку ключових проблем внутрішнього порядку, без чого подальший поступ виглядає безперспективним, насамперед, проблеми адаптації українського суспільства до реалій постіндустріального світу, що існують у сферах енергозбереження, інфраструктури, технологічних інновацій [10, с. 75–77]. У складних умовах глобальної конкуренції актуалізується завдання проведення всеосяжної модернізації української економіки, впровадження науково-технічних новацій у промисловості, сільському господарстві, оновлення промислових потужностей, запровадження новітніх технологій, підвищення енергоефективності усіх без винятку галузей. Прикро констатувати той факт, що проблема енергозалежності вітчизняної економіки вже давно стала питанням стратегічного значення для розвитку України, забезпечення життєздатності її економіки та задоволення соціальних потреб населення. До того ж Україна впродовж останніх років стрімкими темпами втрачала авторитет у європейських енергетичних справах як завдяки дискредитаційній політиці зовнішніх сил, так і через комплекс внутрішніх причин, пов'язаних з надвисокою енергоємністю споживання у виробництві та в соціальній сфері, нераціональ-

ною структурою паливно-енергетичних балансів, низькою ефективністю виробництва, транспортування та споживання енергоресурсів. Тож сьогодні Україна потребує планомірної реалізації комплексної енергетичної реформи, яка передбачала б розвиток власного видобутку енергоносіїв, пошуку перспективних нових джерел енергії, підвищення рівня технологій в енергетичній галузі, впровадження енергозберігаючих заходів, диверсифікацію імпорту енергетичних ресурсів. Вочевидь реалізація цих заходів неможлива без злагодженої й ефективної співпраці із зовнішніми партнерами. Запорукою успішного розвитку і реформування енергетичної сфери України є деполітизація її економічних аспектів, запобігання використанню «енергетичного важеля» як засобу політичного тиску, що, як засвідчив досвід минулих років, призводить лише до негативних результатів.

Стратегічно важливою умовою збереження економічної та соціальної стабільності держави є забезпечення її продовольчої безпеки. Через низку причин (зростання споживання внаслідок стрімкого зростання населення Землі, розвиток біопаливної енергетики, несприятливі кліматичні зміни, відсталі методи сільськогосподарського виробництва, виснаження земельних та водних ресурсів, спекулятивні стрибки цін на продовольчі товари тощо) сьогодні проблема забезпечення основними продуктами харчування набула глобального характеру. Сучасна концепція продовольчої безпеки вже не обмежується національним рівнем та передбачає не лише самозабезпечення власних потреб конкретної держави, а й можливості імпорто-орієнтованого виробництва продовольства.

Сприятливі природно-кліматичні умови, потенціал українських сільськогосподарських угідь, широкі технологічні перспективи підвищення їх врожайності і відносно невелика щільність населення дають Україні певний запас міцності перед впливом світової продовольчої кризи. Разом з тим, очевидно, що ізолюватися від зазначених вище світових тенденцій неможливо. Розвинуті країни практично досягли піку своїх можливостей в отриманні максимально високих врожаїв, використовуючи новітні комплекси технологій для підвищення продуктивності земель. Світова спільнота покладає великі надії на Україну, зокрема у розширенні нею експорту рослинницької продукції за рахунок максимального підвищення продуктивності культурних рослин. Погоджуючись з тим, що це дасть Україні серйозні ін-

вестиції у розвиток сільськогосподарської сфери, широкі можливості для виходу на зовнішні ринки, необхідно усвідомлювати ризики зростання техногенного та антропогенного навантаження на земельні угіддя, водні ресурси, довкілля загалом. Розробка природоохоронних заходів на державному рівні, запровадження альтернативних ресурсозберігаючих і безпечних технологій та систем землеробства, контроль за ефективністю використання земельних та інших природних ресурсів мають стати невід'ємною частиною реформи агропромислового комплексу України.

Ще одним глобальним викликом, що стає дедалі відчутнішим в Україні, є демографічна криза. Як і в більшості країн Європи, в Україні спостерігається стійка тенденція до зменшення загальної кількості населення, особливо частки працездатного населення. Ця тенденція набуває невідворотного характеру і вже найближчим часом може стати причиною економічних і соціальних негараздів у питаннях зайнятості, пенсійного забезпечення, міграції, змін в етнічному, мовному, релігійному складі населення України. Складність подолання демографічної кризи полягає в тому, що поліпшення ситуації залежить від проведення системних реформ, включаючи підвищення рівня добробуту населення, якості медичного обслуговування, посилення охорони та оплати праці, поліпшення побутових умов і впровадження здорового способу життя, піднесення культурно-освітнього рівня населення України.

Висновки

Динамічні зміни міжнародного середовища протягом кількох останніх років перейшли з площини експертних дискусій у вимір реальної політики. Поглиблення кризи у Євросоюзі, загострення нестабільності на Близькому і Середньому Сході, зосередження зовнішньої політики США на Азійсько-Тихоокеанському напрямі, посилення позицій Китаю та Індії на міжнародній арені є ознаками невідворотного перерозподілу світового політико-економічного впливу.

Вирішення стратегічних завдань нового світового порядку денного потребує пошуку нестандартних інноваційних рішень, зокрема й асиметричних відповідей існуючим загрозам і викликам безпеці, оскільки протидіяти їм традиційними методами дедалі складніше. Отже, перед світовою спільнотою постають

завдання, які не в змозі вирішити окремі країни чи невеликі групи країн, адже вони потребують ефективного широкоформатного міжнародного співробітництва на всіх рівнях. Світова фінансово-економічна криза в умовах формування єдиної фінансової системи та посилення взаємозалежності економік країн світу кардинально підвищила значущість узгоджених зусиль на міжнародній арені.

Забезпечення умов сталого соціально-економічного розвитку, зміцнення міжнародного миру і безпеки, ефективне врегулювання кризових ситуацій — глобальні завдання, що ставлять перед собою учасники різних міжнародних форматів — G-8, G-20, БРІКС, ШОС та інших міждержавних структур, залишаються незмінними. Водночас, поряд з уже традиційними викликами і загрозами (тероризм, розповсюдження зброї, військові конфлікти), нового значення набувають виклики, які раніше не сягали глобального значення — у сферах екології, охорони здоров'я, продовольчої безпеки, науково-технічного розвитку, міграцій тощо. Внаслідок цього змінюється співвідношення сил, виникають нові проблемні поля та сфери взаємодії. В пошуках більшої їхньої ефективності змінюється інструментарій міжнародних акторів.

Перед Україною, як органічною частиною сучасного глобалізованого світу, постає практично весь спектр традиційних та нових глобальних викликів. Знаходження адекватних відповідей на глобальні виклики може стати поштовхом до оновлення країни, її виходу на новий рівень розвитку. Україна має всі шанси посісти гідне місце у новій системі глобального світоустрою, враховуючи вигідне геополітичне положення та багаті природні і людські ресурси. Ключовим завданням української влади має стати реалізація стратегії соціально-економічних реформ, спрямованих на зміну економічних механізмів розвитку, системну модернізацію економіки країни, радикальне підвищення технологічного рівня вітчизняного виробництва, забезпечення конкурентоспроможності економіки на засадах захисту національних інтересів. Ці та інші заходи мають супроводжуватися широкомасштабним втіленням соціальних програм, зупиненням демографічної кризи, зміцненням безпеки в політичній, економічній, інформаційній, науково-освітній та культурній сферах життєдіяльності. Важливо також відзначити, що модернізація суспільної сфери неможлива без активної участі громадян у справах

держави, посиленні громадського контролю за діяльністю органів влади, державного сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні, становлення відносин справжнього партнерства і взаємодії між державним і громадянським секторами на засадах європейських демократичних цінностей та принципах належного врядування.

1. Мир вокруг России: 2017. Контуры недалекого будущего / ред. С. Караганов. — М.: Культурная революция, 2007. — 160 с.
2. Global Trends 2025: A Transformed World — The National Intelligence Council's 2025 Project. November, 2008. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.dni.gov/nic/PDF_2025/2025_Global_Trends_Final_Report.pdf.
3. Citizens in an Interconnected and Polycentric world: Global Trends 2030. Institute for Security Studies, European Strategy and Policy Analysis System (ESPAS). October 2011. — 175 p. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://inter.oop.cmu.ac.th/webird/images/uploadfile/km-120326150915.pdf>.
4. Назаров В.П. Оценки вызовов и угроз XXI века: национальные и региональные подходы к обеспечению безопасности возможностей многостороннего сотрудничества // Право и безопасность. — 2010. — № 4. — С. 28–30.
5. Барановский В. Трансформация мировой системы в 2000-х годах // Международные процессы. — 2010. — Т. 8. — № 1 (22). — С. 4–13.
6. Follow-up to paragraph 143 on human security of the 2005 World Summit Outcome. Resolutions adopted by the General Assembly at its 66th session. September 10, 2012. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.un.org/News/Press/docs//2012/ga11274.doc.htm>.
7. Кравченко В. Чиказька школа економії // Дзеркало тижня. Україна. — 2012. — № 19. — 26 травня–1 червня. — С. 6.
8. Про внутрішнє та зовнішнє становище України у 2012 р. Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. — К.: НІСД, 2012. — 256 с.
9. Крамар О. Україна як сировинна колонія // Український тиждень. — 2012. — № 34 (251). — 24–30 серпня. — С. 24–29.
10. Мерніков Г., Шевцов А. Україна в постіндустріальному світі. Реалії та перспективи. — Дніпропетровськ: Дніпропетровський філіал НІСД, 2007. — 160 с.

Анотація. Проаналізовано характерні зміни міжнародного політичного середовища в контексті глобальних трансформаційних процесів. Визначено їхній вплив на розвиток України та її перспективи на міжнародному та регіональному рівнях.

Ключові слова: глобальні трансформації, виклики та загрози, поліцентризм, сталий розвиток.

Аннотация. В статье проанализированы характерные изменения международной политической среды в контексте глобальных трансформационных процессов. Определено их влияние на развитие Украины и ее перспективы на международном и региональном уровнях.

Ключевые слова: глобальные трансформации, вызовы и угрозы, полицентризм, устойчивое развитие.

Summary. The article analyzes the specific changes in the international political environment in the context of global transformation. Its influence on Ukraine's progress and its prospects on the international and regional levels are identified.

Key words: global transformations, challenges and threats, polycentrism, sustainable development.

УДК 327+338.2+35(477)

Oleksandr KORNIEVSKYI,

*PhD in Political Sciences,
Head of the Department
for Civil Society Development Strategies,
the National Institute for Strategic Studies;*

Leonid SHKLIAR,

*PhD in Political Sciences,
chief scientist of the I.F. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine*

UKRAINE IN THE CONTEXT OF GLOBAL AND REGIONAL CHALLENGES

The modern system of international relations is undergoing dramatic structural transformation. Redistribution of influence and power at the global level, recent events in the Middle East and North Africa, the emergence of new challenges and threats to humanity testify to the development of a new international situation, when the efforts of individual states and political will are not enough for support and constructive development. More and more politicians and experts speak about the beginning of the polycentric world system formation and development, which in combination with intense globalization creates qualitatively new conditions for global development.

The purpose of this article is to use the results of the analysis of current global and regional challenges for identifying main tendencies of their impact on Ukraine, the prospects of its positioning in the global and regional levels.

Global tendencies of the modern time (social, political, economic, scientific, technical and cultural) that determine the main directions in the development of humanity are the object of study by many foreign and local experts and research centers. In recent years a number of expert reports on the analysis of global tendencies were

published including *World Around Russia: 2017*, prepared by the Russian Council for Foreign and Defense Policy, *World after the Crisis. Global Trends–2025: the Changing World of the National Intelligence Council of the USA*, *Global Trends 2030 –Citizens in an Interconnected and Polycentric World* and others [1, 2, 3]. The same problems are considered in the works of the renowned foreign experts. Such as F. Fukuyama, I. Wallerstein, A. Greenspan, and J. Stiglitz, Z. Brzezinski, N. Berdsoll; in works of the Russian researchers: Karaganov, M. Delyagin, Y. Yakovtsova, Inozemtseva. V. Lapkina, I. Pantin, E. Batalov, researches of the Ukrainian scientists, such as Y. Pakhomov, A. Galchynsky, O. Belarus, Aleksander Goncharenko, D. Lukyanenko et al. The analyzed global tendencies identified by domestic and foreign researchers are very similar, though there are some differences that demonstrate significant difficulty in comprehending, research and forecasting political, socio-economic, cultural and spiritual processes.

In the first place it is noteworthy that the status roles continue their global redistribution between the existing «old» and growing new centers of influence. Against the general background of economic problems in the EU and the USA, China and India are strengthening their political and economic positions, a number of countries in Asia and Latin America are rapidly developing as well as visible becomes growing presence of Islamic world in the international political arena. The Russian state is also striving to renew its leadership positions in the world having sufficient set of real and potential opportunities.

Changes occur in the characteristics of global challenges and threats to the international security and stability. These changes are analyzed, new methods and tools for their prevention and response are proposed. Traditionally, threats to the national security were perceived as external threats of a military nature. Today the non-military challenges come to the fore [4, p. 28].

It is important to point out that with the collapse of the bipolar system in conditions of the relative stability of the global political situation in the modern era many conflicts have intensified at the lower levels of international relation and it becomes increasingly difficult to restrain and settle them. Thus, according to the experts, the threat of global nuclear war has lost its absolute priority, although the presence of a powerful arsenal of mass destruction weapons and the danger of nuclear weapons further propa-

gation continue to pose a serious threat to humanity [5, p. 7–8]. Along with the «traditional» threats, such as international terrorism, drug and human trafficking, religious extremism, we observe intensification of new challenges associated with the growing global shortage of resources (energy food, water), ecology (environmental disasters), healthcare (pandemics), scientific and technological development (cyberterrorism).

Globalization processes are not limited to the formation of a unified financial system and the interdependence of the world economies. The development of modern communications and mass information technologies contributes to globalization of many challenges and threats, so counteraction to these processes requires international cooperation and collaboration on a fundamentally new basis. Humanization of international relations is one of the current trends evidenced by adoption of the Resolution by UN General Assembly, which contains the definition of «human security» notion and confirms the right to live in freedom and equality. Although the document does not specify the use of force or any coercive measures, it provides the international community to take «comprehensive preventive measures to enhance the protection and empowerment of people» [6]. Against this background, a factor of force in the international relations is estimated anew with increasing use of the «soft» methods of influence in the international relations, particularly economic, financial, information and other elements of the «soft power» concept as an important element of success for any state in the global arena. Under these conditions, the global mechanisms for coordination of the positions and developing common approaches to solve modern problems by the leading nations of the world become increasingly significant. A good example of the movement towards polycentrism is presented by a system of consultations and arrangements within the G–20, where their meetings add to other international advisory formats, including the G–8. The agenda of this year's G–8 summit at Camp David and the G–20 in Los Cabos and the analysis of the decisions adopted by these international forums confirmed the common problems existing for both developed and developing countries and increasing urgency of finding ways to their solution.

Analysis of the current trends in the world development allows specifying its following priorities:

- supporting economic stability and global economic recovery, promoting economic growth, reducing weapons, creating jobs, developing effective strategies for social protection in the countries with different levels of income;
- monitoring the dynamics of energy prices, achieving transparency of energy markets, because excessive difference in the prices is recognized as one of the main sources of economic instability;
- strengthening food security and addressing instability of the world commodity prices in the growing population on the planet (with this in view, it is an urgent task to consider a long term development strategy for the food security on a global scale);
- preventing further development of the looming crisis of water resources;
- supporting implementation of the environmental programs, a comprehensive strategy of «green growth» as the basis for economic development;
- strengthening the fight against corruption.

However, traditional problems of international relations and security provision do not lose their relevance. Confrontation in the Middle East and some North African countries, the situation regarding North Korea and Iran nuclear capabilities, unresolved conflicts in the former Soviet Union (Transnistria, Nagorno-Karabakh, Abkhazia, etc.) require constant attention by the international community. At the same time the existing international and security institutions (UN, NATO, OSCE) are in crisis and they are searching the ways of self-preservation, further development and reformation to match the realities of today. For example, the global recession significantly affected the defense industry worldwide. One of the first «crisis» decisions made by the national governments in most countries is the reduction of the army and defense expenses. These actions support the feasibility of transition to the concept of «reasonable defense» offered by NATO. This approach provides to increase the defense and security efficiency through thoughtful and less expensive solutions based on the use of high technology and the closest interaction between the national armies [7, p. 6]. However, the real situation shows that implementation of this NATO initiative is quite a slow process, while the modern world development trends require adequate responses by the international community. The question of transformation of existing collective security organizations, especially NATO, according to the

requirements of the global challenges still remains unanswered. In addition, the military-political situation in the world is complicated by a new round of arms race first, due to strengthening of the US military presence in the Pacific region and precautionary measures adopted by the PRC, second, due to the escalating tension around Iran, third, due to the expected deployment of weapons in outer space, and fourth, due to the existence of deep contradictions in the Russian-American dialogue on the European missile defense.

Regarding the above, it is clear that in the midst of the current global processes, the Ukrainian government faces the task of not only effective solution of new challenges at different levels, but also at simultaneous search to obtain subjectivity in the new world order to prevent the country sliding into the sidelines of the global processes. In order to occupy the rightful place in the international hierarchy Ukraine should be proactively addressing the global cataclysms and contributing to overcoming them at the international level. However, solving a wide range of issues related to global positioning of Ukraine requires, in our opinion, finding adequate responses to the regional geopolitical challenges Ukraine is currently facing.

One of the foreign policy priorities of Ukraine is to integrate into the European political, economic, legal and humanitarian domain. Political strategy and tactics of the internal and foreign policy of Ukraine are based on the triune European values: natural rights, democracy and the rule of law. So slowdown of the dialogue with the EU due to political tension and internal conflicts is highly undesirable for the European future of Ukraine. A key tool in this dialogue, decisive to sustainable political and economic development of Ukraine is the signing of the Association Agreement between Ukraine and the EU, including a free trade zone. At the same time, the pressing issue of the European community is to update the security strategy in the context of the new geopolitical situation. It becomes increasingly difficult to reconcile the EU security policy, which combines the national defense policies, the NATO system, the general European defense policy with rather limited rights and opportunities. Hence, it becomes really important to achieve harmonization of the security area around the EU, given the existence of unresolved conflicts in the post-Soviet area, geopolitical ambitions of Russia and Turkey, instability in the Middle East and North Africa.

The above problems are directly related to Ukraine's foreign and security strategy which determines the present policy of non-alignment. There is an understanding that this choice was due to the need to remove both internal and external tensions around Ukraine joining a military-political bloc. However, development of the situation vividly proves that such decision of the government does not solve the problem of Ukraine's security at the international level. Under the new geopolitical conditions no reliable external guarantees appear for the sovereignty and territorial integrity of the Ukrainian state and the provisions of the Budapest Memorandum prove increasingly weak [8, p. 182]. However, we recognize that the non-aligned status of Ukraine gives some tactical opportunities: it allows active cooperation with NATO, European security institutions and the CSTO, satisfies both partners in the West (EU and USA) and Russia, urges Ukraine to further develop its own defense industry. Successful Ukraine's presidency in the OSCE in 2013 may become the highlight of the non-alignment policy, provide a chance to confirm the status of an influential regional power and initiate changes that would help further effective reform of this organization. Let's assume that in the medium term the Ukrainian authorities will have to decide on the choice of the state security model in view of the expected new global changes in the world political system, increased activity and expansionism of the regional centers of power with simultaneous activation of the integration processes in the multipolar world. Although these trends are manifested yet at the regional level, it is obvious that they will become increasingly important in the processes of global development, formation of the new balance of global and regional levels of the international cooperation.

Growing activity of Russia as one of the centers of power and influence in the new polycentric world system is a striking example of the above trends manifestation. The proclaimed priority of its foreign policy is to strengthen its position in the world through a new Eurasian integration, particularly by deepening the integration processes in the CIS. Projects of the Customs Union, a Common Economic Space, formation of the Eurasian Union proposed by Moscow and designed not only to restore its leadership on the world stage, but also to overcome the negative trend of its internal development. Ukraine can not stand on the sidelines of the processes in the vicinity of its borders, because the integration processes in the

post-Soviet space is a manifestation of the global growth of the regional integration associations and trade unions. A system concept of collaboration with the Eurasian integration associations would allow Ukraine to minimize losses from its non-accession to such international associations. This applies also to overcoming competition in foreign markets (products of metallurgy, engineering and instrumentation, agriculture, aviation and rocketry), protection of competitive sectors of Ukrainian economy, prevention of the labor resources outflow. However, the current level of technological development of the most post-Soviet countries does not allow considering integration with them as a factor in the modernization of economy in Ukraine. Concept of collaboration between the members of the current and developing integration structures in the post-Soviet domain, the European Union and its associated members would allow Ukraine to acquire the status of initiator of the formats rather than a consumer of the proposed projects.

A global tendency of increasing activity of the regional centers of power in the emerging multipolar world can be traced on the examples of other countries neighboring Ukraine (Romania, Poland, Turkey and others). For Ukraine this tendency carries serious security challenges at the geopolitical and national levels because in fact, we can not exclude the use of different forms of ethnic factors ranging from the appearance and distribution of official documents from other states providing ethnicity-based privileges to their holders («Polish Card»), promoting citizenship of other countries (in fact, violating the laws of Ukraine), to open support of separatist organizations and movements hostile to Ukrainian statehood that threaten the territorial integrity of Ukraine, its subjectivity at the regional and global levels.

Relations of strategic partnership of Ukraine with global players, such as the USA and China have a special significance. Strengthening of international guarantees of security in order to preserve the sovereignty, territorial integrity, democratic progress and economic development of Ukraine is the main uniting strategic goal of its relations with the global powers. The strategic partnership with the United States focuses on solving the problems of strengthening security guarantees for Ukraine and the joint fight against global threats, support of the European integration course of Ukraine by the official Washington, its entry into the European and global markets. However, the Ukrainian-American cooperation

in the economic sphere, particularly on trade and investment issues, is not consistent with the declared level and potential of the strategic relationship. Position of the American side is quite clear: the growth of economic cooperation should promote modernization in Ukraine, especially the fight against corruption and improvement of the investment climate. The proclaimed Ukrainian-American strategic partnership remains declarative without qualitative change in this area, while interaction on specific issues at the international or bilateral level will depend on the political situation and appropriateness for the leadership of both countries.

Meanwhile, the strategic partnership between Ukraine and China specifies mutual economic interest of both parties. Although growing political significance of China in the international arena is important for Ukraine (China is one of the guarantors of the Ukrainian security), pragmatic mutual interest still remains primary for both states. For the Chinese side it is extremely important to optimize international transport flow, to foster development of cross-border transport infrastructure and to deepen cooperation in technological areas where Ukraine has powerful basic positions: engineering, space industry, aviation, ship and engine building, nuclear power and alternative energy. However, assessing risks of a large-scale breakthrough in the Ukrainian-Chinese relations in view of the experience of the Central Asian region, it is evident that the official Beijing sees Ukraine not only as a huge market for their products, but also as a foothold for further progress of China in the European markets that could have negative consequences for Ukraine in the context of the implementation and operation of a free trade area with the EU. In addition, Chinese investors are interested in key industries of the Ukrainian economy, specifically land resources, energy resource and MIC, which are strategic sectors of the Ukrainian economy. Projects proposed by the Chinese side provide using their own labor resources and materials and do not focus on creating jobs in Ukraine [9, p. 25].

Thus, it is only consistent and transparent development of strategic partnership at the regional and global levels that will provide progressive democratic development in Ukraine, social modernization and strengthening international guarantees of its security. However, successful positioning of Ukraine on the international arena is impossible without internal consensus within the country. To achieve this goal it is necessary to solve a number of key

problems within the country, without which further progress looks bleak, especially the problem of adaptation of the Ukrainian society to the realities of the post-industrial world in the areas of energy, infrastructure and technological innovation [10, p. 75–77]. In conditions of tough global competition the most urgent tasks include comprehensive modernization of the Ukrainian economy, introduction of scientific and technical innovations in the industry and agriculture, renovation of industrial capacity, implementation of new technologies and energy efficiency of all the sectors. It is a pity that energy dependence of the national economy has long passed into the category of strategic importance for the development of Ukraine, for viability of its economy and for satisfying social needs of the population. Moreover, Ukraine in recent years has been rapidly losing credibility in the European energy matters due to discrediting policy of external forces and because of the whole range of domestic problems related to excessive energy consumption in production and in the social sphere, irrational structure of energy balances, inefficient production, transportation and consumption of energy. So, Ukraine badly requires system implementation of a comprehensive energy reform, which would provide for the development of domestic energy production, finding promising new energy sources, improving technologies in the field of energy, energy efficiency measures and diversification of energy imports. Obviously, implementation of these measures is impossible without a coordinated and effective collaboration with external partners. The key to successful development and reform of the energy sector of Ukraine is in depoliticization of the economy aspects and preventing the use «energy lever» as a means of political pressure, which, as experience shows, only leads to the negative results.

Provision of the national food security is a strategically important condition for maintaining economic and social stability of the state. Due to various reasons (consumption growth caused by the rapid growth of population, development of biofuel energy sector, adverse climatic changes, the outdated methods of agricultural production, depletion of land and water resources, speculative jumps in food prices, etc.) a problem of basic food provision acquires a global scale. The modern concept of food security is no longer limited to the national level and provision of self-sufficiency for particular states - it needs implementing potential of the import-oriented food production.

Favorable climatic conditions, the potential of Ukrainian farmland, broad technological prospects for increasing its productivity and relatively low population density give Ukraine a certain margin of safety before the global food crisis. However, it is clear that it is impossible to stay isolated from the above global trends. The developed countries have almost reached the peak of their abilities to obtain the highest possible crop yield using the advanced technology for increasing the soil productivity. The international community hopes that Ukraine will expand its export crop production by maximizing the productivity of crops. We agree that it will facilitate sizable investments to the Ukrainian agricultural sector and provide broad opportunities for expansion into foreign markets, but we should be aware of the risks associated with technological growth and anthropogenic impact on land and water resources and on the environment in general. Development of the nature conservation measures at the state level, introduction of alternative resources-saving and secure farming technologies and systems, monitoring the use of land and other natural resources have become an integral part of the reform in the agroindustrial complex of Ukraine.

The demographic crisis is another global challenge that becomes more evident in Ukraine. As in the most European countries, one observes a steady trend towards reducing the total number of the population in Ukraine, especially the share of the working population. This tendency becomes irreversible and soon may result in economic and social problems in employment, pensions, migration, changes in ethnic, language and religious composition of the population of Ukraine. The difficulty of overcoming the demographic crisis is that the improvement depends on the systemic reforms, including raising living standards, quality of public health care, increased labor safety and salaries, improved living conditions, adoption of a healthy lifestyle, raising the cultural and educational level of the population of Ukraine.

Conclusions

Dynamic changes in the international environment over the past few years developed from expert discussions into the real politics. The deepening crisis in the European Union, increased instability in the Near and Middle East, focusing on U.S. foreign policy toward the Asia-Pacific, the rise of China and India in the

international arena are the signs of inevitable redistribution of the world political and economic influence.

Implementation of the strategic tasks of the new global agenda requires search for innovative solutions, including asymmetric responses to the existing threats and challenges, since it is more difficult to resist them with traditional methods. Consequently, the international community faces problems that cannot be solved by a single country or a small group of countries, because they need effective broad international cooperation at all levels. The global financial and economic crisis in conditions of formation of a unified financial system and interdependence of the global economies dramatically increased the importance of concerted efforts by the international community.

Providing conditions for sustainable socio-economic development, international peace and security, effective crisis management – these are the unflagging global tasks set by the members of different international forums – G-8, G-20, BRIX, SCO and other international structures. However, along with the traditional challenges and threats (terrorism, weapons proliferation, military conflicts), the world faces new serious challenges, which until recently have not been globally significant, specifically in the areas of ecology, health, food security, scientific and technological development, migration, etc. Consequently, the balance of power is changing, new problem and areas of cooperation appear. The international actors in search of greater efficiency are changing leverages.

Ukraine as an integral part of the modern globalized world faces the whole range of traditional and new global challenges. Finding adequate responses to the global challenges can be a trigger to update the country and reach a new level of development. Ukraine has all chances to take decent place in the new global world system, given favorable geopolitical position and rich natural and human resources. Implementation of the socio-economic reforms aimed at changing the economic development mechanisms, system modernization of the economy, the dramatic increase of the technological level of domestic production, competitiveness of the economy on the basis of protecting national interests should become the key tasks of the Ukrainian authorities. These and other activities should be accompanied by large-scale implementation of the social programs, curbing the demographic crisis, strengthening security in the political, economic, informational, scientific,

educational and cultural spheres of life. It is also important to note that modernization of the public sphere is impossible without active participation of the citizens in the affairs of state, strengthening of the public control over the authorities, state support of the civil society development in Ukraine, establishment of true partnership relations and collaboration between the public and civil sectors on the basis of the European democratic values and principles of good governance.

-
1. World Around Russia: 2017. Foreseeable Future Outlines / Edited by S. Karaganov. — M.: Cultural revolution, 2007. — 160 p
  2. Global Trends 2025: A Transformed World — The National Intelligence Council's 2025 Project. November, 2008. [Electronic resource]. — Mode of access: http://www.dni.gov/nic/PDF_2025/2025_Global_Trends_Final_Report.pdf
  3. Citizens in an Interconnected and Polycentric world: Global Trends 2030. Institute for Security Studies, European Strategy and Policy Analysis System (ESPAS). October 2011. — 175 p. — [Electronic resource]. — Mode of access: <http://inter.oop.cmu.ac.th/webbird/images/uploadfile/km-120326150915.pdf>
  4. *Nazarov V.* Evaluation of Challenges and Threats of the 21st Century: National and Regional Approaches to Providing Security and Multilateral Cooperation / V.P. Nazarov. // Law and Security journal. — 2010. — № 4. — S. 28–30
  5. *Baranovsky V.* Transformation of the World System in the 2000's /V. Baranovsky // International Processes. — 2010. — Vol. 8. — № 1 (22). — S. 4–13
  6. Follow-up to paragraph 143 on human security of the 2005 World Summit Outcome. Resolutions adopted by the General Assembly 66th Session. September 10, 2012. — [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.un.org/News/Press/docs//2012/ga11274.doc.htm>
  7. *Kravchenko V.* Chicago Economy School/ Vladimir Kravchenko // Dzerlako Tyzhnia Paper, Ukraine. — 2012. — № 19, May 26 — June 1, — P. 6
  8. On the Internal and External Situation of Ukraine in 2012. —The Annual Address of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine. K. Research Institute of Social Studies, 2012. — 256 p
  9. *Kramar O.* Ukraine as a Raw Material Colony / O. Kramar // Ukrainian week. — 2012. — № 34 (251). — 24–30 August. — S. 24–29. *Mernikov G.* Ukraine in the post-industrial world. Realities and prospects / Mernikov G., Shevtsov A. — Dnepropetrovsk: Dnepropetrovsk branch of the Research Institute of Social Studies, 2007 — 160 p.